The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC
ISSN: 2146-5193, January 2021 Volume 11 Issue 1, p.131-161

13. YÜZYILDA ANADOLU'DA İNŞA EDİLEN AHŞAP DİREKLİ CAMİLER ÜZERİNE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI

Filiz KARAKUŞ
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye
ferdemir06@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-7562-3435

ÖZ

Bu makalede, Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi camileri arasında çok önemli bir yere sahip olan ahşap direkler üzerinde taşınan ve düz ahşap çatı ile örtülü camiler ele alınmıştır. Orta Asya'daki ahşap direkli cami geleneğinin sürdürülmesi ile Türkler tarafından Anadolu'ya getirilmiş olan bu yapı tipinin Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi'nde, 13. yüzyılda çok önemli örnekleri ortaya konmuştur. Bu çalışmada, bu yapı tipinin en görkemli örneklerinden olan Beyşehir Eşrefoğlu Camii, Afyon Ulu Camii, Ankara Arslanhane (Ahi Şerafettin Camii) ve Sivrihisar Ulu Camii incelenmiştir. Söz konusu yapılar ile ilgili arşiv ve literatür araştırmaları yapıldıktan sonra, yapılara ait katalog çalışması yapılmıştır. Bu çalışma kapsamında yapıların plan, cephe gibi biçimsel özellikleri, yapım tekniği, plan tipi, giriş sayısı, son cemaat ve mahfil kat olup olmaması gibi genel özellikleri, çevre ilişkisi, taşıyıcı eleman ve mimari elemanlar gibi mekânsal özellikleri incelenmiştir. Makalenin amacı, yapılan çalışmalarla elde edilen veriler doğrultusunda 13. yüzyılda Anadolu'da inşa edilen ahşap direkli camiler üzerine genel bir çıkarım yapmak ve Anadolu'nun dört farklı yerinde yapılan ahşap direkli camilerin ortak yönlerini tespit etmektir. Yapılan katalog çalışmaları ve arşiv taramaları sonucunda elde edilen bilgiler ışığında yapıların özellikle kullanılan malzeme ve yapım teknikleri açısından benzer özellikler taşıdığı; ancak bazı özelliklerinin bulundukları yerlerin inşa gelenekleri doğrultusunda farklılaştığı ve şekillendiği görülmüştür. 13. yüzyılda inşa edilen Konya Sahipata Camii geçirdiği yangından sonra genel özellikleri tamamen değiştiği için çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi, Ahşap Direkli Camiler, 13. Yüzyıl*

EVALUATION STUDY ON WOODEN PILLAR MOSQUES BUILT IN ANATOLIA IN THE 13TH CENTURY

ABSTRACT

In this article, mosques that are carried on wooden poles, which have a very important place among Anatolian Seljuk and Principalities (Beyliks) Period mosques and covered with flat wooden roofs, are discussed. With the continuation of the wooden pillar mosque tradition in Central Asia, very important examples of this building type, which were brought to Anatolia by the Turks in the Anatolian Seljuk State Period, were revealed in the 13th century. In this study, Beyşehir Eşrefoğlu Mosque, Afyon Ulu Mosque, Ankara Arslanhane (Ahi Şerafettin Mosque) and Sivrihisar Ulu Mosque, which are the most magnificent examples of this building type, were investigated. After the archive and literature researches about these buildings were done, a catalog study of the buildings was made. Within the scope of this study, the formal features of the buildings such as plan, facade, construction technique, plan type, number of entrances, the presence of the last congregation and the presence of a gathered floor, the environmental relation, the spatial characteristics such as the carrier element and the architectural elements were examined. The aim of the article is to make a general inference on the wooden pillar mosques built in Anatolia in the 13th century in line with the data obtained from the studies and to determine the common aspects of wooden pillar mosques built in four different parts of Anatolia. In the

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

light of the information obtained as a result of the catalog studies and archive scans, it has been observed that the structures have similar characteristics especially in terms of the materials and construction techniques used, but some of their features differ and take shape in line with the construction traditions of the places where they are located. Konya Sahipata Mosque, which was built in the 13th century, was excluded from the scope of the study, as its general characteristics were completely changed after the fire.

Keywords: *Anatolian Seljuks, Principalities (Beyliks) Period, Mosques with Wooden Pillars, 13th. Century*

GİRİŞ

Ahşap malzeme çok eski tarihlerden itibaren Türkler tarafından sanat ve mimarlık eserlerinde kullanılmıştır (Aslanapa, 2007). Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra ahşap malzeme kullanılarak ahşap direkli ve ahşap tavanlı camiler yapılmıştır (Arık, 1973:8). Bu cami tipinin kökeni Karahanlılar Dönemi'ne kadar uzanmaktadır (Aslanapa, 2007:131). Gazneli ve Büyük Selçuklu Devleti dönemlerinde de devam ettirilen ahşap direkli cami geleneğinin Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi'nde de devam ettiğini görüyoruz. Orta Asya karakterine sahip ahşap sütunlu cami tipi, Türkler tarafından Anadolu'ya getirilmiş ve Anadolu'da yeni gelişme alanları bulmuştur (Kuran, 1972:181). Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi'nde çoğunlukla İç Batı Anadolu ile Orta Anadolu'da görülen ahşap direkli camilerin bazılarının ahşap yüzeylerinin kalem işleriyle bezendiği görülmektedir (Kuran,1972: 182; Uysal,1993:238). Ankara, Afyon, Niğde, Kastamonu ve Konya gibi Anadolu'nun pek çok yerinde ahşap direkli ve ahşap tavanlı camilerle karşılaşılmaktadır (Kuran, 1972:182; Eskici, 1998:110-113). Bu yapılar dıştan sade görünümlü ancak; yapıların içlerindeki ahşap yüzeyler kalem işi adı verilen süslemelerle bezeli ve renkli bir görüntüye sahiptir.

Aptullah Kuran, bu gruba giren en erken örnek olarak Sahipata Camii'ni (1258) göstermektedir (Kuran, 1972:182). Ancak; cami geçirdiği yangınlardan sonra 1871 yılında onarılmış ve yapı büyük bir değişikliğe uğramıştır. Bu kapsamda yapının ahşap tavanını taşıyan ahşap direkler tamamen yenilenmiştir. Yangından kurtarılan stalaktit başlıklı iki sütun belli bir dönem hanikah kapısının sundurmasını taşımıştır (Önge, 1968:11; Kuran, 1972:182). Özgün durumunun tamamen değişmiş olması sebebiyle Konya Sahipata Camii çalışmanın dışında bırakılmıştır.

İncelenen yapılardan Sivrihisar Ulu Camii (1232) ve Afyon Ulu Camii (1272) daha ender görülen kûfe tipi plan şemasına sahiptir. Bu tipin daha basit olan 14.-15. yüzyıla ait uzantıları Ankara Eyüp, Molla Büyük, Örtmeli ve Sabuni mescitlerinde bulunur (Öney, 1971:101-102). Ankara Arslanhane Camii (1290) ve Beyşehir Eşrefoğlu Camii (1297) ise bazilikal plana sahiptir. Bazilikal plana sahip ahşap cami ve mescitlerin büyüklü, küçüklü daha süslü veya sade örneklerini 14.-15. yüzyılda Orta Anadolu'da görmekteyiz. Kastamonu Kasabaköy'deki Candaroğulları Mahmut Bey Camii (1366) ahşap malzemedeki renkli, kalem işi uygulamalarıyla en fazla ün yapan örnektir (Akok, 1946:293-301). 14.-15. yüzyılda Ankara'da inşa edilen ahşap mescitlerinden Ahi Elvan Camii, Geneği, Hacı İvaz ve Kulderviş Mescitleri, Arslanhane Camisi'nin sonraki dönemlerde yapılmış daha basit örnekleridir (Öney, 1971:101-102).

Bu çalışma kapsamında; Afyon Ulu Camii, Sivrihisar Ulu Cami, Ankara Arslanhane Camii ve Beyşehir Eşrefoğlu Camii ile ilgili gerekli arşiv literatür araştırması yapılmıştır. Daha sonra yapılara ilişkin tipolojik bir katalog çalışması yapılmıştır. Bu katalog çalışması kapsamında; yapıların plan ve cephe özellikleri gibi biçimsel özellikleri, yapım tekniği, plan tipi, giriş yönleri, son cemaat ve mahfil kat olup olmaması, minare yeri ve malzemesi gibi yapının genel özellikleri, çevre ilişkisi, taşıyıcı elemanlar ve mimari elemanlar ile süsleme elemanları gibi özellikleri incelenmiştir. Bu inceleme neticesinde 13. yüzyılda Anadolu'da inşa edilen ahşap direkli camiler üzerine genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Sözü edilen yapılarla ilgili Aptullah Kuran'ın "Anadolu'da Ahşap Sütunlu Cami Mimarisi", Gönül Öney'in "Ankara'da Türk Devri Yapıları", Yılmaz Önge'nin "Anadolu Mimari Sanatı", Oktay

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

Aslanapa'nın "Türk Sanatı" kitabı gibi çalışmalar ile çeşitli makaleler hazırlanmıştır. Ancak; bu dört yapıyı tipolojik özellikleri açısından birlikte ele alan bir çalışma bulunmaması nedeniyle hazırlanan bu makale önemlidir.

ANADOLU'DA 13. YÜZYILDA İNŞA EDİLEN AHŞAP DİREKLİ CAMİLERİN TİPOLOJİK OLARAK İNCELENMESİ

Anadolu Selçuklu Dönemi ve Beylikler Dönemi ahşap direkli cami mimarisi 13. yüzyıl sonuna kadar önemli eserler vermiştir. Beyşehir Eşrefoğlu Camii, Afyon Ulu Camii, Sivrihisar Ulu Camii ve Ankara Arslanhane Camii bu dönemin en görkemli eserleridir.

Bu çalışma kapsamında; sözü edilen camiler ile ilgili literatür ve arşiv çalışması yapılarak sanat tarihi ve mimari özellikleri açısından incelenmiştir. Daha sonra yapılara ilişkin bir katalog çalışması yapılmıştır. Bu katalog çalışmasında; camilerin yapım tarihleri, plan ve cephe özellikleri gibi biçimsel özellikleri, yapım tekniği ve malzemesi, plan tipi, giriş sayısı ve yönleri, son cemaat ve mahfil kat olup olmaması, minare yeri ve malzemesi gibi yapının genel özellikleri, çevre ilişkisi, taşıyıcı elemanlar ve mimari elemanlar ile süsleme elemanları gibi özellikleri incelenmiştir. Yapılan bu incelemeler doğrultusunda 13. yüzyıl ahşap direkli camileri üzerine genel bir çıkarım yapılması ve Anadolu'nun farklı yerlerinde inşa edilen ahşap direkli camilerin ortak yönlerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Sözü edilen yapılara ilişkin tespit edilen veriler yapım tarihi sırası dikkate alınarak aktarılmıştır.

Afyon Ulu Camii

Afyon Ulu Camii, H.671-676 (M.1272-77) yılları arasında Sahipata Fahreddin Ali'nin oğlu Nasraddin Hasan tarafından yaptırılmış olup 19. yüzyıla kadar Hocabey Camii (Kurtbil, 2012:82-83) olarak anılmıştır. Caminin kuzey yöndeki ana giriş kapısı üzerindeki kitabede; *"Bu cami Sahipata Fahreddin oğlu Nasraddin Hasan tarafından H.671-M.1273 yılında Mimar Emir Hac Beye inşa ettirilmiştir"* diye yazılıdır. Ancak; bu kitabenin özgün olmadığı ve camideki diğer kitabelerden faydalanılarak yazıldığı düşünülmektedir. Ancak camide bulunan kitabelerden ve dönem olaylarından yola çıkıldığında caminin yapımına M.1272 yılında başlandığı ve M.1277/78 yılında bitirildiği sonucuna varılabilir (Aygen, 1973:69).

Camii, Afyonkarahisar'ın merkezinde, eski bir yerleşim yeri olan Camii Kebir Mahallesi'nde bulunmaktadır. Yapı bir avlu içerisinde yer almakta olup bir yapılar topluluğu ile beraber ele alınmamıştır. 1341 yılında onarılmış olan Afyon Ulu Camii, kıbleye dikey dokuz neften oluşmakta ve iri mukarnas başlıklı 40 adet ahşap direkle taşınmaktadır (Şekil 1) (Aslanapa, 2007:131). Bu direkler silindirik formlu olup mukarnaslı ahşap başlıkları vardır ve altta mermer kaidelere oturmaktadır (Kurtbil, 2012:82). Moloz taş malzeme ile inşa edilmiş (Şekil 2) olan yapı enine dikdörtgen plan şemasına sahiptir ve 30.45x39.45 m dış ölçülerine sahiptir (Şekil 3). Caminin plan şeması kûfe tipi olarak kabul edilmesine rağmen, sütunların üzerindeki ana kirişler kuzey-güney doğrultusunda olduğu için ve orta sahın diğerlerinden daha yüksek tutulduğu için bazilikal bir düzenden söz etmek mümkündür (Uysal, 1993:237). Afyon Ulu Camii kırma çatılı ve kurşun örtülüdür. Bu yapıda diğerleri gibi özgününde düz toprak damla örtülü olup Şekil 4'de görüldüğü gibi ortasında aydınlık feneri bulunmaktaydı. Ancak; 1947 yılında yapılan onarımda bu fener kapatılmıştır ve 1983 yılında da caminin çatısı yenilenmiştir (Kurtbil, 2012:82).

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

Resim 1. Afyon Ulu Camii harim (http://www.selcuklumirasi.com/architecture-detail/afyon-ulu-camii)
Resim2. Afyon Ulu Camii dış cephe (Karakuş, 2020)

Afyon Ulu Camisi'nin son cemaat mekânı bulunmamaktadır. Caminin kuzey duvarı boyunca devam eden kadınlar mahfili bulunmaktadır. Yapının kuzey, doğu ve batı yönlerinde olmak üzere üç girişi bulunmaktadır (Uysal, 1993:238). Yapının kuzey girişi direkt harim kotunda iken doğu girişinden harime ulaşmak için yedi basamak çıkmak gerekmektedir. Batı yönde yer alan kapıdan harime ulaşmak için de on iki basamak inmek gerekmektedir (Şekil 3). Caminin batı cephesindeki iki kanatlı ahşap kapıdan girince ön taraftaki iki ahşap sütun arasında "Bey Mahfili" olduğu ve beyin namazları bu mahfilde kıldığı söylenmektedir (Kaya, 2014:81). Ayşıl Yavuz, Afyon Ulu Camisi'nin batı kapısının bir sultan mahfili kapısı olmasının mümkün olduğuna işaret etmektedir (Yavuz, 1987:351-361).

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

Şekil 1. Afyon Ulu Camii harim ve mahfil kat planı (Kaynak: Odabaşı Mimarlık tarafından yapılan çizimler üzerinden işlenmiştir)

Resim3. Afyon Ulu Camii 1947 öncesi çatı üzerindeki aydınlık feneri (Odabaşı Mimarlık tarafından hazırlanan rapor)

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

Caminin minaresi (Şekil 5) kuzey-batıda bulunmakta olup kaide kısmı kesme taş, çatı bitimine kadar beşgen formda bir sıra kesme taş üç sıra tuğla olarak devam eder. Gövde ise tuğla örgü olup aralarda yeşil sırlı tuğladan baklava motifleri bulunmaktadır (Kurtbil, 2012:83). Çeşitli kaynaklarda yapının Yıldırım Beyazıt Dönemi'nde onarım geçirdiği ve minarenin bu döneme ait olduğu yazılmaktadır (Uysal, 2006:82). Kaidenin bir kısmının kare planlı, bir kısmının çok planlı oluşu, kaidenin alt kısmının kesme taş, üst kısmının taş ve tuğla almaşık sistemde olması bu düşünceyi desteklemektedir.

Resim 4. Afyon Ulu Camii minaresi (Karakuş, 2020)
Resim 5. Sivrihisar Ulu Camii minaresi (https://kulturenvanteri.com/yer/sivrihisar-ulu-camii/)

Afyon Ulu Camisi'nin cepheleri belli bir simetri ve düzen göstermemektedir. Güney cephedeki pencereler sivri kemer alınlıklı ve dikdörtgen formlu (Şekil 7), doğu cephedeki pencereler sivri kemerli, kuzey ve batı cephelerdeki pencereler ise dikdörtgen formlu olup demir korkuluk bulunmaktadır. Camide portal niteliğinde bir giriş kapısı bulunmamaktadır. Kuzey yöndeki dikdörtgen formlu düz lentolu giriş kapısı üzerinde çini plakalardan yapılmış olan çiçekli iki pano ve panolar arasında mermer bir kitabe bulunmaktadır (Şekil 8). Doğu yönünde, üzerinde mermer bir kitabe bulunan giriş kapısı mermer söveli ve sivri kemerlidir. Bu kitabeden caminin, M. 1341 yılında Mugiseddin Emir İsa bin Muzafferüddin tarafından onarıldığını öğreniyoruz (Uysal, 1993:238). Caminin batı cephesindeki düz lentolu, iki kanatlı giriş kapısı da ahşap olup oldukça sadedir.

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

Resim 6. Afyon Ulu Camii güney cephe pencereleri (Karakuş, 2020)
Resim 7. Afyon Ulu Camii kuzey girişi (Karakuş, 2020)

Caminin taş mihrabı dikdörtgen formlu olup mihrap nişi altı sıra mukarnaslıdır. Nişi çevreleyen bitkisel bezemeli bir bordür ve Ayet-el Kürsi'nin nesih hatla yazılmış yazı kuşağı bulunmaktadır. Mihrap üzerindeki kitabede 1278 tarihi hattat Hacı Murad bin Mahmut'un adı geçmektedir (Şekil 9) (Kurtbil, 2012:83).

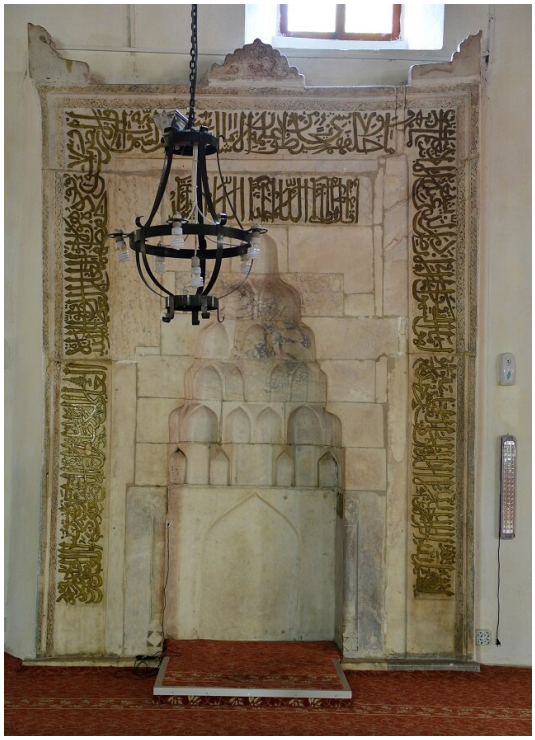

Resim 8. Afyon Ulu Camii mihrabı (https://www.yenisafak.com/ramazan/kirk-direkli-camii-afyon-ulu-camii-2486742)

Afyon Ulu Camisi'nin ahşap minberi ise diğer üç yapıyla kıyaslandığında daha özelliksizdir (Şekil 10). Kurtbil (2012) minberin caminin yapıldığı dönemden kaldığını, geometrik bezemeli olduğunu ve minberin ahşap giriş kapısı üzerinde yer alan kitabede yapının ahşap işlerini yapan Neccar Emirhan Bey'in adı yazılı olduğunu belirtir (Kurtbil, 2012:83). Ancak; bazı kaynaklar H.671 (M.1272) tarihinin yazılı olduğu kitabenin üzerinde bulunduğu minber kapısının özgün minbere ait olduğunu ve yeni

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

minberin özgün kapıya uydurularak yapıldığını; bazı kaynaklar ise minber kapısının başka bir mescide ait olup sonradan buraya taşındığını belirtmektedir (Aygen, 1973:69).

Resim 9. Afyon Ulu Camii minberi (Karakuş, 2020)

Afyon Ulu Camisi'nde ahşap sütun başlıkları (Şekil 11), taşıyıcı kirişler ve ahşap kaplama tahtaları üzerinde bitkisel ve geometrik motiflerden meydana gelen kalem işi süslemelerin olduğu bilinmektedir, ancak yapının gördüğü her onarımda bunların bir kısmı zarar görmüştür. Buna rağmen, camide boyalı nakışlarla bezeli iki yüzün üzerinde ahşap levha olduğu gibi bazı konsol ve sütun başlıklarındaki süslemeler de günümüze ulaşabilmiştir (Uysal, 1993:239). Harimdeki bazı kirişlerde, sütun başlıklarında, kiriş aralarındaki levhalarda ve bir lambri üzerinde bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Kirişlerinden birinin yan yüzünde matlaşmış lacivert renkli fon üzerine siyah konturlu ve kirli sarı boyayla kıvrım dalla rumi ve palmet motifleri işlenmiştir. Kirişlerin aralarındaki ahşap kaplamaların yüzeylerinde bazıları sade, bazıları ise girift olan bitkisel kompozisyonlar görülmektedir (Uysal, 1993:243-44). Yapılan incelemeler sonucunda hazırlanan katalog çalışması Şekil 12'de görülmektedir.

Resim 10. Afyon Ulu Camii ahşap sütun başlıkları (Karakuş, 2020)

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

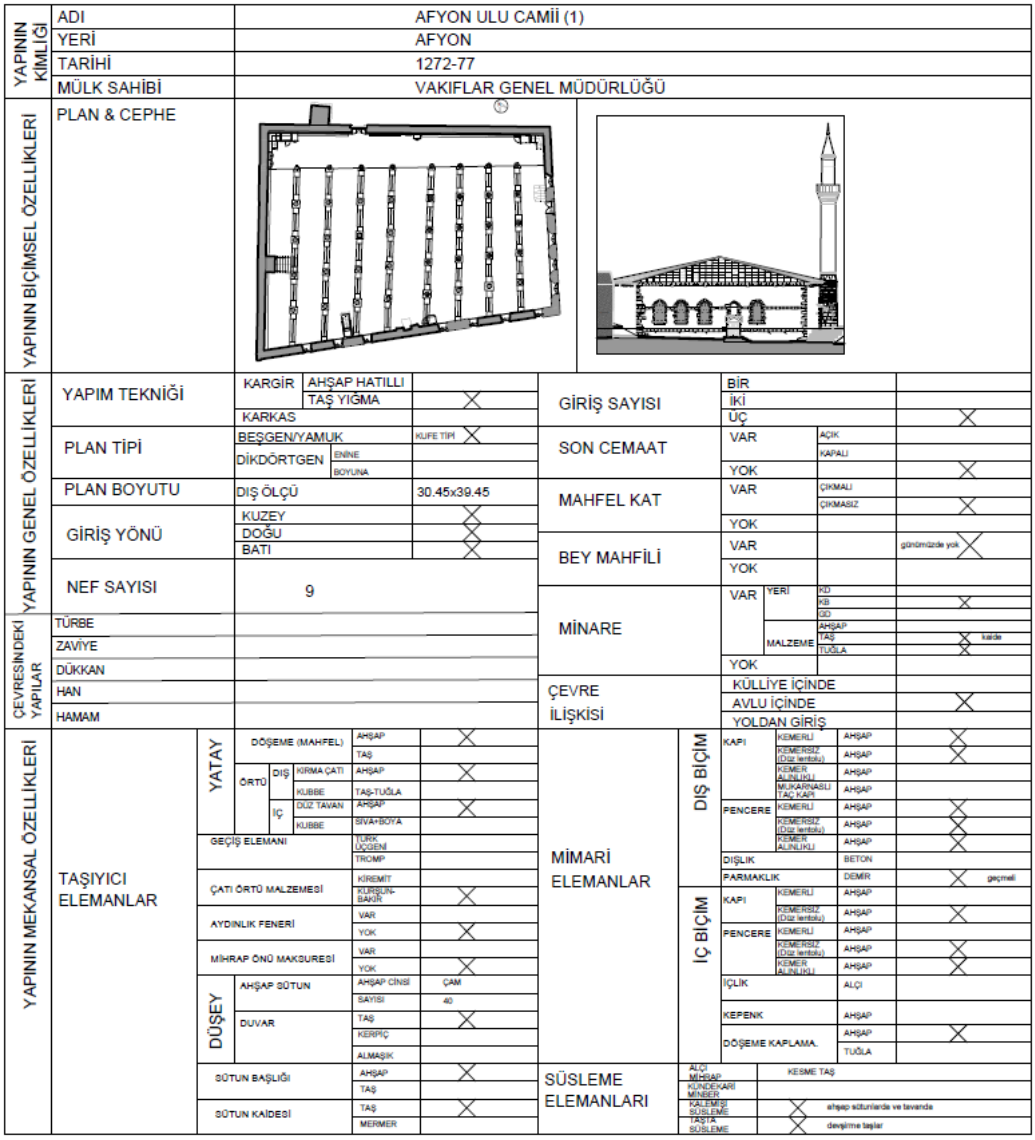

| | | |

üzerine oturmakta, sütunların üzerinde bezemeli, bezemesiz ahşap ya da devşirme taş başlıklar bulunmaktadır. Başlıklar üzerinde profilli yastık kirişleri ve bu kirişlerin taşıdığı iki parçadan oluşan ana taşıyıcı kirişler bulunmaktadır. Ana taşıyıcı kirişler arasındaki daire kesitli, uçları profilli ikincil kirişlerin üzerinde ahşap çatı kaplaması bulunmaktadır. (Kütahya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi). Moloz taş kullanılarak inşa edilmiş (Şekil 14) olan Sivrihisar Ulu Camii, doğu-batı aksında dikdörtgen planlı olup 26.60x50.90 m ölçülerine sahiptir (Şekil 15).

Resim 11. Sivrihisar Ulu Camii harim (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/eskisehir/gezilecekyer/ulu-camii-sivrihisar)

Resim 12. Sivrihisar Ulu Camii dış cephe (https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/ulu-cami/)

Özgününde düz toprak damla örtülü olan yapıya daha sonraki dönemlerde eğimli kırma çatı yapılmış ve üzeri bakır kaplanmıştır. Sivrihisar Ulu Camisi'nde harimdeki sahınlardan üçüncünün batıdan altıncı biriminin üzerinde aydınlık feneri olarak nitelendirilebilecek küçük bir ahşap kubbe açıklığı bulunmaktadır.

Sivrihisar Ulu Camisi'nin de son cemaat mekânı bulunmamaktadır. Yapının kuzey ve batı duvarları boyunca L şeklinde devam eden kadınlar mahfili bulunmaktadır (Şekil 15). Denknalbant (2012) caminin kuzey, doğu ve batı yönlerinde birer giriş kapısı olduğunu yazmaktadır. Bunlardan birisi kuzey cephede, Alemşah Türbesi'ne bakan ve bugünkü kadınlar mahfiline erişimin kolay olduğu giriştir. Caminin batı cephesinde, avlu içerisinden de bir girişi bulunmaktadır. Doğu cephede, Sölpük Mescidinin bitişiğinde camiye giren bir kapı bulunmaktadır. Bu kapıdan girince beş basamaklı bir merdivenle harime inilmektedir. Bu cephede ayrıca Sölpük Mescidine giren bir kapı daha bulunmaktadır. Yapının güney cephesinde mihrap duvarında yer alan muhdes kapı ise son yapılan onarımda kapatılmıştır.

Sivrihisar Ulu Camisi'nin minaresi yapının güneydoğu köşesinde, Sölpük Mescidi'nin bitişiğinde bulunmaktadır. Kaide üzerinde yer alan kitabeye göre minare H.812 (M.1409-10) tarihinde Taymış oğlu Hacı Habib tarafından inşa edilmiştir (Şekil 6). Minare kaidesi kesme taştan yapılmış olup gövdeye geçiş sekiz köşeli olup taş ve tuğla malzemeden almaşık olarak örülmüştür. Silindirik minare gövdesi tuğla malzemeden yapılmış olup şerefe altı tuğla mukarnaslıdır (Denknalbant, 2012:116).

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

Şekil 3. Sivrihisar Ulu Camii harim ve mahfil kat planı (Kaynak: Miyar Mimarlık tarafından yapılan çizimler üzerinden işlenmiştir)

Sivrihisar Ulu Camisi'nin kuzey ve batı cephelerini kısmen kapatmış olan ve sonradan inşa edilen dükkânlar son onarımda kaldırılmıştır. Yapının kuzey cephesi tamamen sağıdır (Şekil 17), güney cephede alt sıradaki pencereler büyük, üst sıradakiler küçük olmak üzere dikdörtgen formlu iki sıra pencere bulunur. Batı cephede ise tek sıra pencere yer almaktadır. Sölpük Mescidi'nin bulunduğu doğu cephede iki kapının ortasında kuzeyde bir pencere ve üst sırada bir dizi pencere bulunmaktadır. İçerideki doğramalarda dışarıdakiler gibi dikdörtgen formda ve düz lentoludur. Pencerelerde dışarıda demir korkuluk bulunmaktadır. Caminin avludan girilen batı cephesinin ortasında giriş portali bulunur. Mermerden inşa edilen bu portalin sağında ve solunda küçük sütunceler ve bunların taşıdığı iki sıra stalaktit bulunmaktadır. Portal içinde basık kemerli kapı açıklığında çift kanatlı ahşap kapı bulunmaktadır. Kuzey cephedeki basık kemerli olan kapının (Şekil 16) üzerinde kitabe, iki kabara ve gül bezekler bulunmaktadır. Bu kitabede Abdullah oğlu Mîkâil'in yaptırdığı onarımdan söz edilmektedir. Caminin doğu cephesinde sade, mermer söveli, dikdörtgen formlu, çift kanatlı ahşap bir kapı bulunmaktadır. Kapının üzerinde mermer üzerine yazılmış iki adet onarım kitabesi ve kitabelerin solunda Mikail sembolü olan bir resim bulunmaktadır (Altınsapan, 1999:44-45). Sözü edilen

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

kitabelerden üstte yer alan dört satırlık ve H.843 (M.1439-40) tarihli onarım kitabesi, altta yer alan ise on altı satırlık, dikdörtgen şeklinde ve H.1192 (M.1778) tarihli olan vakfiye kitabesidir. Doğu cephede, Sölpük Mescidi adı verilen ve yapıdan dışarıya çıkıntı yapmış olan bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümün kapısının üzerinde buraya sonradan yerleştirildiği düşünülen bir kitabe bulunmaktadır. Bu kitabe beş satırlık olup yapının H.629 (M.1232) tarihinde Emîr Cemâleddin tarafından yaptırıldığını belirtmektedir (Denknalbant, 2012:116). Sölpük Mescidi'ne giriş yapan iki adet niteliksiz, tek kanatlı ahşap kapı bulunmaktadır.

Resim 13. Sivrihisar Ulu Camii kuzey girişi (https://sivrihisar.bel.tr/wp-content/uploads/2016/11/ulu-cami-giris-kapilari-1024x349.jpg)

Resim 14. Sivrihisar Ulu Camii sağır olan kuzey cephe ve doğu cephe (Karakuş, 2020)

Caminin kalıplama tekniği ile yapılmış olan alçı mihrap 1339-40 yılındaki onarımda yapılmıştır (Denknalbant, 2012:116). Mihrap nişinin kavsarası altı sıra mukarnas dolguludur. Nişin sağında ve solunda balık sırtı motifli gövdeleri olan sütunceler yer alır ve bunların başlıkları spiral şeklinde süslenmiştir. Mihrabın çevresini üç taraftan ayetler ile geometrik ve bitkisel motiflerle süslü geniş bir bordür çevrelemektedir (Şekil 18) (Altınsapan, 1988:15).

Resim 15. Sivrihisar Ulu Camii mihrabı (https://www.yenisafak.com/ramazan/ahsap-direklerin-en-eskisi-sivrihisar-ulu-camii-2486446)

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

Caminin minberi ceviz ağacından kündekâri tekniğiyle yapılmıştır (Şekil 19-20). Ancak; H.643 (M.1245-46) tarihli olduğu belirtilen bu minberin 1924 yılında yıkılan Sivrihisar Kılıç Mescidi'nden buraya getirildiği düşünülmektedir. Minberin iki yanındaki korkuluklarda ajur tekniğinde yapılmış birbirinin içerisine geçmiş altıgenlerden oluşan bezemeler, ortadan geniş birer şeritle ikiye ayrılmıştır. Şeritlerde dört sekizgenin meydana getirdiği dört kollu yıldız motifi bulunur, sekizgenlerin içerisinde ise dört palmet ve rumilerden oluşan bir bezeme mevcuttur. Aynalıklarda, kare çerçeveler içerisinde dört kollu yıldız, baklava ve altıgen biçiminde motifler bulunur. Taht kısmının iki yanında, üst üste iki kare pano içerisinde ajur tekniğinde yapılmış geometrik geçmeler bulunur. Aslanapa (2007), bu minberin geometrik bölümler içinde rûmi ve palmetlerle ince işlenmiş dolgular ve ajurlu korkuluklarla Selçuklu döneminin en kıymetli eserlerinden birisi olduğunu söyler (Aslanapa, 2007:131).

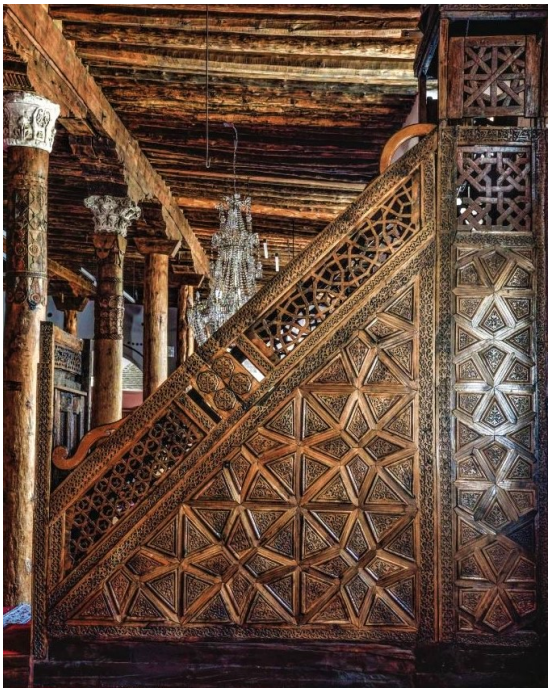

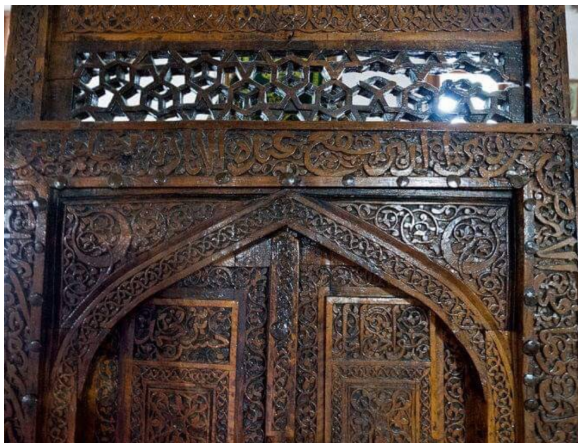

Resim 16. Sivrihisar Ulu Camii minber
(https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/eskisehir/gezilecekyer/ulu-camii-sivrihisar)
Resim 17. Minber detayı (https://twitter.com/tasvirsanatlari/status/1053260678453170176)

Sivrihisar Ulu Camisi'nde ahşap sütunlarda kazıma tekniğinde baklava, palmet, zikzak ve halat motifleri bulunmaktadır. Mihrabın önündeki bazı sütun sıralarında ayrıca kırmızı, yeşil ve siyah renklerde kalem işiyle süslenmiştir (Şekil 21) (Denknalbant:2012, s.116). Ayrıca; giriş kapılarında mermer üzerindeki motifler ve ahşap sütunların devşirme başlıkları caminin diğer süsleme elemanlarını oluşturmaktadır. Yapıya ilişkin hazırlanan katalog çalışması Şekil 22'de görülmektedir.

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

Resim 18. Sivrihisar Ulu Camii sütun başlıkları ve sütun kaidesi (https://sivrihisar.bel.tr/wp-content/uploads/2016/11/ulu-cami-mermer-sutunlu-direkler-saat.jpg)

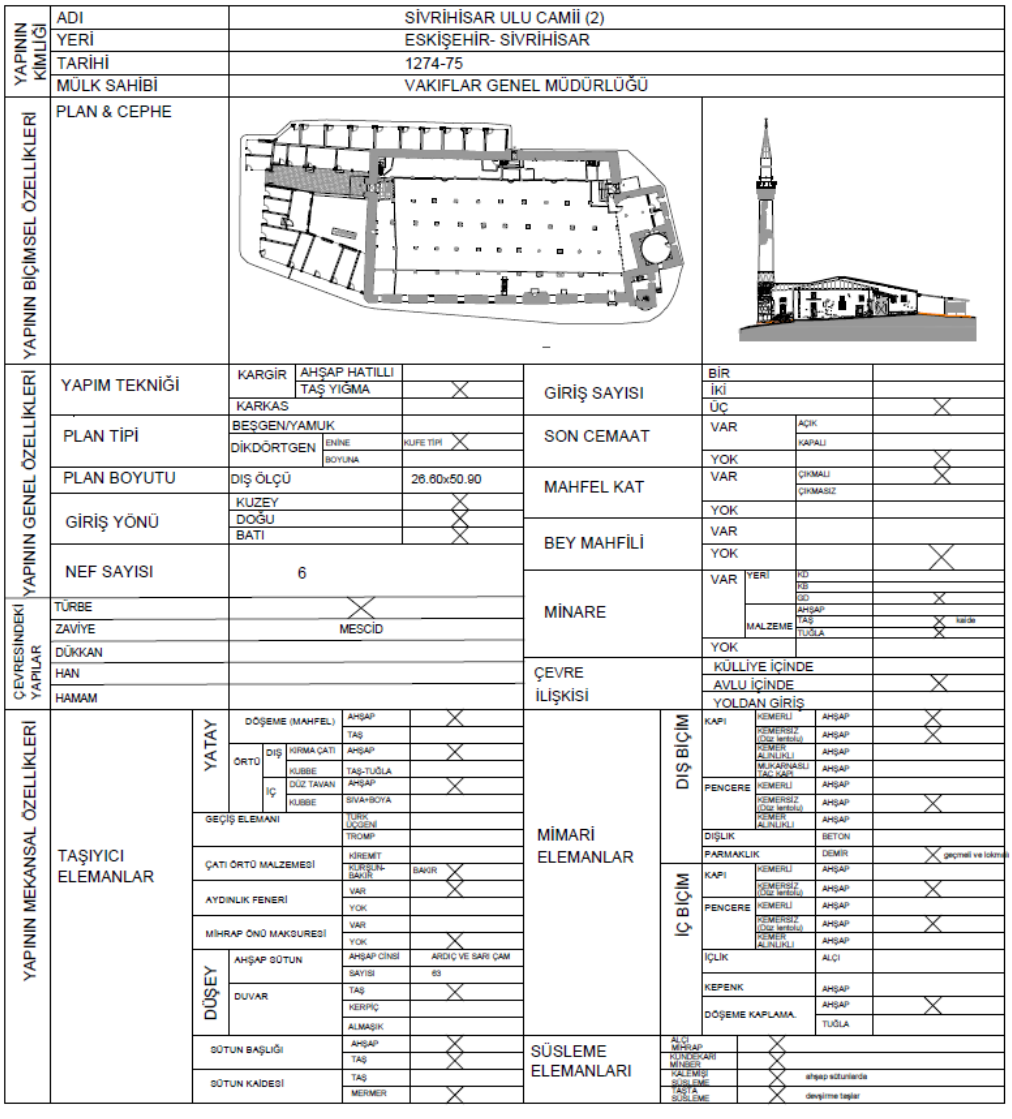

Şekil 4. Sivrihisar Ulu Camii için hazırlanan katalog

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

Ankara Arslanhane (Ahi Şerafettin) Camii

Ankara Arslanhane Camii; Selçuklu Dönemi ve Beylikler Dönemi'nde, İç Batı Anadolu ve Orta Anadolu'da gelişen, ahşap direkli ve içten düz tavanlı camilerin en başarılı örneklerinden biri olup Ankara'da çoğu 14.-15. yüzyıllarda inşa edilen ve sade cepheleriyle ev görüntüsü veren ahşap direkli ve tavanlı küçük mescit ve camilerin de ilham kaynağıdır (Öney, 1971:101). Caminin yapılış tarihini veren kitabesi yoktur. Ancak; batı cephedeki giriş kapısının sağındaki duvarda yer alan kitabe yazı stili açısından 13. yüzyıl başına tarihlenir ve caminin ilk yapılışından kaldığı kabul edilir. Kitabede adı geçen Seyfeddin'in 1211 yılında şehir I. Keykavus'a devredilirken adı geçen Emir Seyfeddin Çeşnigir olması muhtemeldir (Konyalı, 1978:15). Minber kitabesinde yer alan 1289-90 tarihlerinde ise yapının yenilendiği veya onarımının yapıldığı kabul edilir (Öney, 1990:1).

Arslanhane Camii, Ankara, Altındağ İlçesi Ulus-Samanpazarı'nda Kılıçarslan Mahallesi'nde, Can Sokak ile Kurnaz Sokak'ın kesiştiği yerde meyilli bir arazide yer almaktadır. Caminin kuzeybatısında yer alan ve 2015 yılında rekonstrüksiyonu yapılan Arslanhane Zaviyesi ve zaviyenin hemen yanında bulunan Ahi Şerafeddin Türbesi ve hazire ile bir külliye oluşturmaktadır (Şekil 23). Türbe güney cephedeki kitabesine göre H.731 (M.1330) tarihinde yapılmıştır (Öney, 1971:111). Ayrıca; türbe ve hazirenin bulunduğu avluda Roma döneminden kalan antik parçaların bulunduğu bir alan bulunmaktadır.

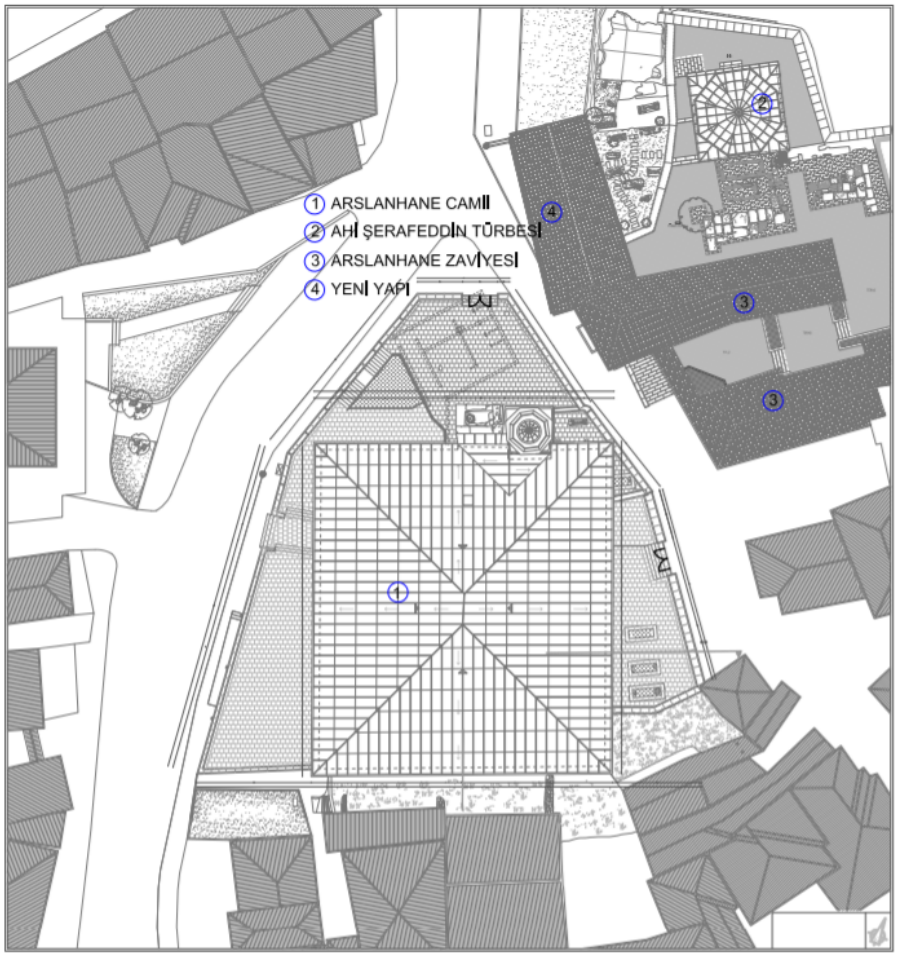

Şekil 5. Arslanhane Camii ve çevresindeki yapılar (ANB Mimarlık Tic. Ltd. Şti. tarafından yapılan çizimler üzerinden işlenmiştir)

Cami, kıble duvarına dikey dört ahşap sütun ile beş sahına ayrılmakta olup orta sahın yan sahınlardan daha geniş ve yüksektir (Erken, 1983:346). Caminin ahşap tavanı toplam yirmi dört adet ahşap sütunla

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

taşınmaktadır (Şekil 24). Sütun başlıkları birbirinden farklı korint ve dor tipi mermer Roma devri malzemesidir. Sütun başlıklarının üzerinde profilli ahşap yastıklar bulunmaktadır. Bunların üzerinde yer alan ahşap hatıllar mihraba dik uzanır, hatılların üzerinde mihraba paralel uzanan tavan kirişleri sıralanır. Kirişleri taşıyan ve profilli olan konsollar orta sahında üç, yan sahınlarda iki, en dış sahınlarda ise tek katlıdır (Öney, 1971:21). Moloz taş ve kesme taş malzeme ile inşa edilmiş (Şekil 25) olan Arslanhane Camii uzunlamasına dikdörtgen planlı olup 27.5x24.7 m dış ölçülerine sahiptir (Şekil 27). Günümüzde kırma çatılı olan yapının çatı örtüsü bakırdır ve aydınlık feneri bulunmamaktadır.

Resim 19. Ankara Arslanhane Camii harim (Karakuş, 2020)
Resim 20. Arslanhane Camii dış cephe (Karakuş, 2010)

Yapının kuzey duvarı boyunca devam eden kadınlar mahfili bulunmaktadır (Şekil 26). Arslanhane Camii için Yılmaz Önge tarafından 4.7.1962 tarihinde hazırlanmış olan rapora göre harimin kuzey tarafında yer alan muhdes kadınlar mahfilinin muhtemelen zamanında Bey Mahfili olarak inşa edildiği, ancak sonradan özgün durumunu kaybederek son şeklini aldığı ve bu bölümün 2-3 yıl önce onarıldığı belirtilmiştir (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi). Yapının son cemaat mekânı bulunmamaktadır.

Resim 21. Ankara Arslanhane Camii kuzey duvarı boyunca devam eden mahfil kat (Karakuş, 2020)

Ankara Arslanhane Camisi'nin doğu, batı ve kuzey yönlerde olmak üzere üç girişi vardır (Şekil 27) (Öney, 1971:21). Portal niteliğindeki mermer taç kapısı kuzey cephede yer almakta olup, bu kapıdan direkt olarak kadınlar mahfiline giriş yapılmaktadır. Yapının doğu ve batı cephelerinden harime giriş yapan iki adet kapısı daha bulunmaktadır.

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

Caminin kuzeydoğu duvarına bitişik olan tek şerefeli minare taş kaideli ve tuğla gövdelidir. Kaideden gövdeye geçiş yedi sekiz diye isimlendirilen üçgen yüzeylerle sağlanmıştır. Taş kaidede Roma Dönemi'ne ait beyaz mermerden devşirme taşlar kullanılmıştır. Ayrıca; tuğla gövdede şeritler halinde, gövdeye geçişteki yedi sekiz üçgenlerinde ise yer yer turkuaz renkli sırlı tuğla malzeme kullanılmıştır (Erken, 1971:347).

Şekil 6. Ankara Arslanhane Camii harim ve mahfil kat planı (Kaynak: ANB Mimarlık tarafından yapılan çizimler üzerinden işlenmiştir)

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

Arslanhane Camisi'nin kuzey cephesi arazi eğimi nedeniyle tek kat olarak algılanmasına rağmen mermer taç kapı (Şekil 28) ve minare sebebiyle en dikkat çekici cephedir. Mermer ve stalaktit nişli olan kapı Selçuklu portalleri tarzında olmasına rağmen anıtsal Selçuklu taç kapılarıyla kıyaslandığında çok sadedir (Öney, 1971:21). Cephe yüzeyinden dışarıya çıkıntı yapan taç kapı devşirme taş kaideler üzerine oturmaktadır. Taç kapı nişi dokuz sıra mukarnas kavsaralı olup nişin iki yanında üstü mukarnaslı birer mihrabiye vardır. Köşeleri zar başlıklı sütuncelerle sınırlanan nişin çevresini sade silmeler dolaşır. Basık kemerli açıklığa oturan ve kadınlar mahfiline açılan ahşap kapı kanatları oldukça sadedir. Yapının batı cephesindeki iç içe iki sade nişten oluşan kapının söveleri taştan, diğer bölümleri tuğladan yapılmıştır (Şekil 28). Dıştaki niş kemeri sivri içteki niş kemeri ise basık kemerdir. Kemer alınlığındaki üçgen bir çerçeve içerisindeki çokgenlerin içinde firuze renkli üçgen, kare ve altıgen çini parçaları mevcuttur. Bu kapının üstünde dikdörtgen bir çerçeve onun da üstünde üç adet sivri kemerli sağır nişler bulunmaktadır. Basık kemerli kapı açıklığına oturan kapının ahşap kanatları oldukça sadedir. Caminin doğu cephesindeki kapı oldukça sade olup bezemesi yoktur. Basık kemerli kapının dışında sade bir tuğla silme dolaşmaktadır. Harime giriş yapılan kapının ahşap kanatları oldukça sadedir. Caminin güney, doğu ve batı cephelerinde pencere açıklıkları alt kotta ve üst kotta ikişerli sıralar halinde dizilmişken, arazideki eğim sebebiyle kuzey cephede sadece üst kotta pencere bulunmaktadır. Bu pencereler dikdörtgen formlu, düz lentolu olup pencerelerde geçmeli demir korkuluk vardır. İçeride ise alt kotta yer alan pencerelerin kemer alınlıklı olduğu görülmektedir.

Resim 22. Arslanhane Camii taç kapı ve batı cephe giriş kapısı (Karakuş, 2020)

Bakırer (1976); Ankara Arslanhane Camisi'ndeki mihrabın Anadolu'daki camilerde bulunan en özgün çini mozayik mihrap olduğunu belirtir (Şekil 29). Bu mihrap, Anadolu'da çini ve alçı malzemenin birlikte kullanıldığı ilk örnek olarak değerlendirilmektedir (Öney, 1976:33). Eskici (1998) çini ve alçı malzemenin birlikte kullanıldığı bu mihrabın, Ankara mihraplarından farklı olarak İran alçı işçiliği ile benzer özellikler gösterdiğini belirtmektedir. Dikdörtgen nişli ve altı sıra mukarnas kavsaralı olan mihrabın üstü alçı bir tepelikle biter. Üstü mukarnas kavsaralı olan nişin çevresini alçı ve çini mozaik silmeler dolaşmakta olup çinilerde mor, firuze ve siyah renkler kullanılmıştır. Çini süslemede kullanılan geometrik ve bitkisel unsurların kaynaşması mihrabı, 13. yüzyılın sonlarına tarihlememize yol açmaktadır (Öney, 1976:27-33). Mihrap nişinin iki köşesinde ajur tekniği ile alçıdan yapılmış iki sütünce bulunmaktadır. Bu mihrap hem teknik hem de işçilik açısından ülkemizde bulunan bu tür mihrapların en güzel örneklerinden birisidir.

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

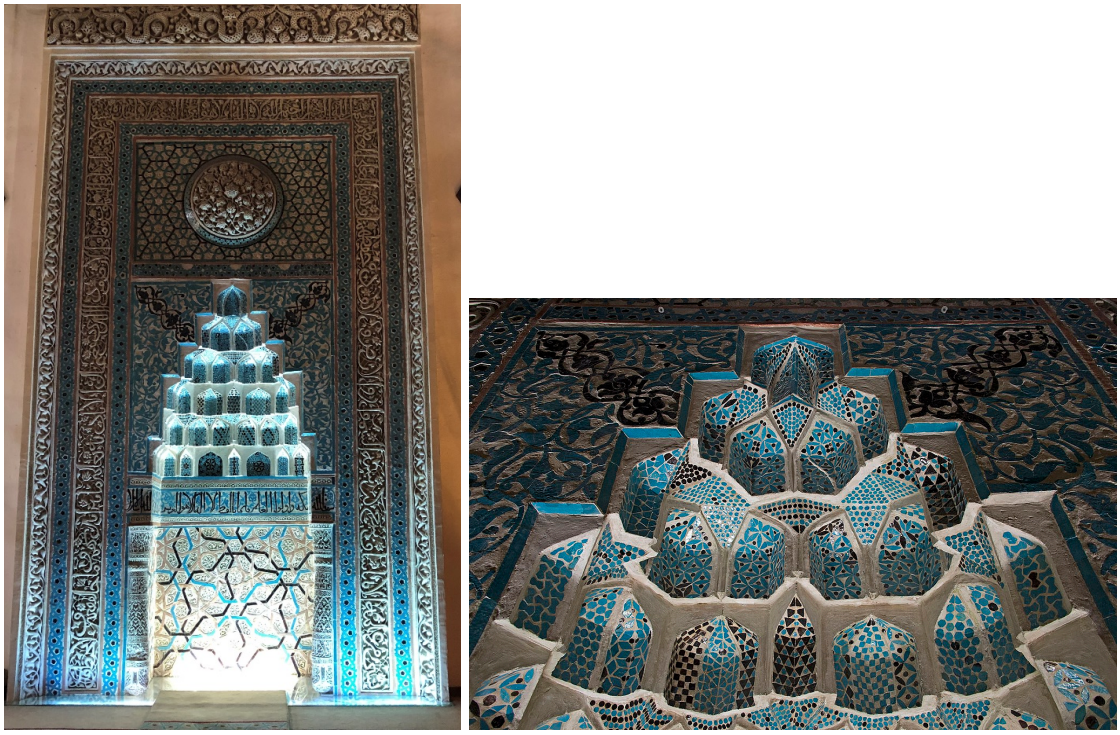

Resim 23. Arslanhane Camii mihrabı (Karakuş, 2020)

Caminin ceviz ağacından kündekâri tekniğinde yapılmış olan minberi (Şekil 30) yapıldığı dönemin en başarılı örneklerinden biridir (Oral, 1962:51-52). Minberin aynalığında geometrik çerçeveler içinde bitkisel, korkulukta geometrik, dilimli kemer kapısının köşeliklerinde ise bitkisel motifler dikkati çeker. Minberin yan aynalıkları ve köşk kısmının altında çokgen ve yıldızdan oluşan geometrik şekillerin içine rumi motifler oyulmuştur. Köşk kısmının altındaki kemerler rumilerle süslenmiştir. Korkuluk şebekeleri geometrik kafesler şeklindedir. Korkuluğun ortasındaki gergilerden sol tarafta minberi kimin yaptığı, diğerinde Arapça bir ibare nesih hatla yazılmıştır. Minberin dilimli kapı kemerinin aynalığı rumilerle süslenmiştir. Minberin kapı üstünde iki sıra halinde sülüs hatla yazılmış kitabe H.689/ M.1289-90 tarihini vermektedir. Kapının üstünde ajur tekniğiyle işlenmiş rumili bir taç yükselir. Minberin köşk ve külahı ise özgün değildir.

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

Resim 24. Arslanhane Camii minberi (Karakuş, 2020)

Ankara Arslanhane Camisi'nde özellikle taş elemanlarda süsleme öğelerine rastlanılmaktadır. Ahşap sütunların üzerinde Roma dönemine ait olduğu düşünülen ve birbirinden farklı devşirme mermer sütun başlıkları bulunmaktadır (Şekil 31). Bu sütun başlılarından bir kısmı "dor" tipi, yivli ve sade olup diğer bölümü ise akantüslü, "korint" tipidir. Ayrıca; minarede ve dış cephede devşirme taş kullanıldığını görmekteyiz. Ayrıca; yapının mermerden yapılmış olan taç kapısının nişi dokuz sıra mukarnas kavsaralı ve çift nişlidir. Nişin iki yanında üstü mukarnaslı birer mihrabiye bulunmaktadır. Yapıya ilişkin hazırlanan katalog çalışması Şekil 32'de görülmektedir.

Resim 25. Arslanhane Camii ahşap sütun başlıkları ve başlıklardan detay (Karakuş, 2020)

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

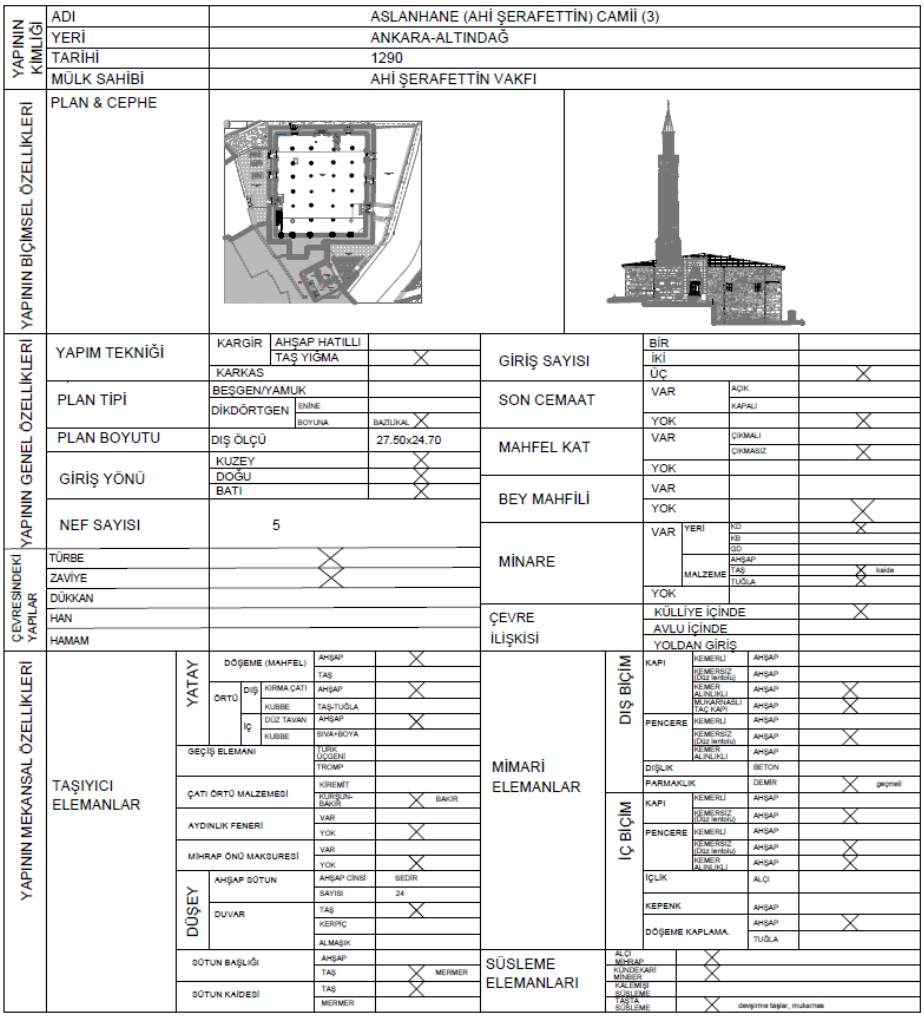

Şekil 7. Arslanhane Camii için hazırlanmış katalog çalışması örneği

Beyşehir Eşrefoğlu Camii

Anadolu'da inşa edilen ahşap direkli camilerin en büyüğü olan Eşrefoğlu (Süleyman Bey) Camii, Beyşehir'de Eşrefoğlu Süleyman Bey tarafından M.1297-1299 tarihlerinde yaptırılmıştır (Kuran, 1972: 184). Yapının kapalı son cemaat mekânından harime girişteki çinili kapının üzerinde yer alan kitabede (Şekil 33) "Bu mübarek mescidi din ve devletin kılıcı hayırlı Emir Eşrefoğlu Süleyman 699 yılında yaptırdı" (Konyalı, 1991:225) diye yazmaktadır. Bu tarih taç kapıdaki cami vakfiye tarihinden üç sene sonrası gösterdiği için eserin üç yıl içinde tamamlandığı düşünülmektedir.

Resim 26. Eşrefoğlu Camii çinili kapıdaki kitabe (Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)

Beyşehir Eşrefoğlu Cami; Konya'nın Beyşehir İlçesi'nde İçeri Şehir Mahallesinde yer almaktadır. Yapı, türbe, han (Erdemir, 1999:88-90), hamam (Önge, 1968:139-140) ve dükkânlar ile birlikte bir külliye oluşturmaktadır. Eşrefoğulları'nın konik kümbeti, doğu yönde camiye bitişik olup caminin doğu

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

köşesindeki esas portalin solunda sebil (Önge, 1997:70-71), sağında ise minare vardır (Aslanapa, 2007:133). Yapının portal kemerinin üzerinde, H.696 (1296-97) tarihli iki satırlık vakfiye kitabesi yer almaktadır. Bu vakfiyede *"Bu mübarek mescidi yapan, adaleti ve hayrı çok Emir Eşrefoğlu Süleyman, îplikçi ve dokumacı hanını ve onun ile büyük mescidin (camiin) etrafındaki dükkânları, büyük hamamı, arzın cemiinden yirmi bap dükkânları ve zikredilen değirmenleri Ahbes köyünde iki göz Selmes köyünde iki değirmeni ve kurbunda iki babı vakfetti"* demektedir (Önge, 1968:140).

Mukarnas başlıklı 41 adet ağaç direk üzerinde taşınan (Şekil 34) ve mihraba dik yedi neften oluşan yapının orta nefi diğerlerinden daha geniş ve daha yüksektir (Aslanapa, 2007:133; Akok, 1976:7). Tek parça ahşaptan yapılmış ve taş kaidelere oturan sütunlar (Erdemir, 1999:6; Önge, 1968:11-12) çapı 40-45 cm arasında değişen daire kesitli elemanlardır. Sütunlar, ahşap mukarnaslı başlıklarla caminin uzun kenarı yönünde çift olarak kullanılmış tavan kirişlerini, bunlar da mihrap duvarına paralel çatı kirişlemesini taşımaktadır (Önge, 1975:191). Beyşehir Eşrefoğlu Camisi'nin, mihrap üstü ve önü maksuresi ise ikisi serbest diğer diğer ikisi mihrap duvarına basmış olan dört kargir ayağa oturan kemerlerle taşınmaktadır (Akok, 1976:7).

Beyşehir Ulu Camisi'nin yonu taşı kaplı giriş duvarı dışındaki duvarları köşelerde yonu taşı kaplı, onun dışında ahşap hatıllı moloz taşla yapılmıştır (Şekil 35). Ahşap tavanlı caminin üst örtüsünün özgününde toprak dam olduğu bilinmektedir (Akok, 1976:7). Beyşehir Eşrefoğlu Camii 31.80x46.60 m (güney-batı) dış ölçülerine sahip ve kuzey-güney doğrultusunda konumlanmış olup caminin doğu duvarı, 6. sütundan içeri doğru yönlendiği için, yapı dikdörtgen değil beşgen bir plana sahiptir (Şekil 36) (Erdemir, 1999:29).

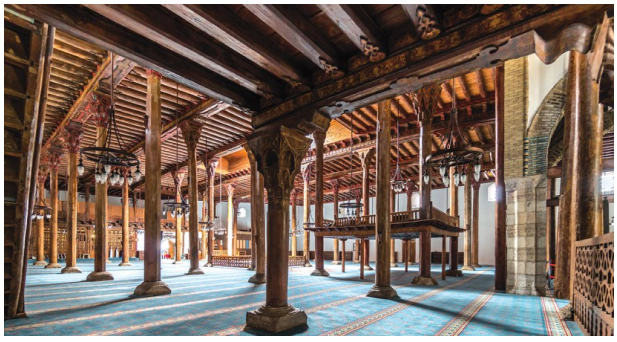

Resim 27. Eşrefoğlu Camii harim (Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)
Resim 28. Eşrefoğlu Camii dış cephe (Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)

Camide orta nefin tam ortasındaki dört adet sütunun arasına düşen yerde karlık adı verilen havuz bulunmaktadır. Karlık adı verilen yerin üzerinde bir aydınlık feneri bulunmaktadır. (Akok, 1976:7). Özgününde üstü açık olan bu bölüm, yağan yağmur ve kar sularını toplamak içindir. Karlıkta toplanan sular uzun dönem ortamın nemlendirilmesi ve ahşap direklerin çatlamasının engellenmesi için kullanılmıştır. Ancak, 1965 yılında karlığın üstü camla kapatılmış ve bu bölüm işlevini yitirmiştir. Bu camide diğer üç camiden farklı olarak mihrap üstü ve önü maksuresi bulunmaktadır. Bu bölüm içten kubbe olup dışarıdan piramidal bir külah ile örtülüdür (Şekil 37). Beyşehir Eşrefoğlu Camisi'nde kapalı son cemaat mekânı bulunmaktadır. Caminin son cemaat mekânının üstünde kadınlar mahfili bulunmaktadır. Beyşehir Cami harim mekânının güneybatı köşesinde bey mahfili bulunmaktadır (Şekil 38). Ahşap strüktürlü mahfilin tavanı, cami tavanına göre yükseltilmiş olup ahşap kirişlemeli düz tavandır. Müezzin mahfili de maksure önündeki dört sütuna oturmaktadır (Erdemir, 1999:51-55). Caminin kuzey, doğu ve batı yönlerden olmak üzere üç adet girişi bulunmaktadır. Caminin ana giriş portali, kuzeydoğu cephesinin üzerinde ve bu cephe ile kuzey cephesinin birleştiği yerde (Erdemir, 1999:22-23) olup batı duvarında da ayrıca bey mahfiline geçişi sağlayan mütevazi bir giriş bulunmaktadır. Doğu cepheye bitişik olan türbenin sol tarafında ise üçüncü bir kapı bulunmaktadır.

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

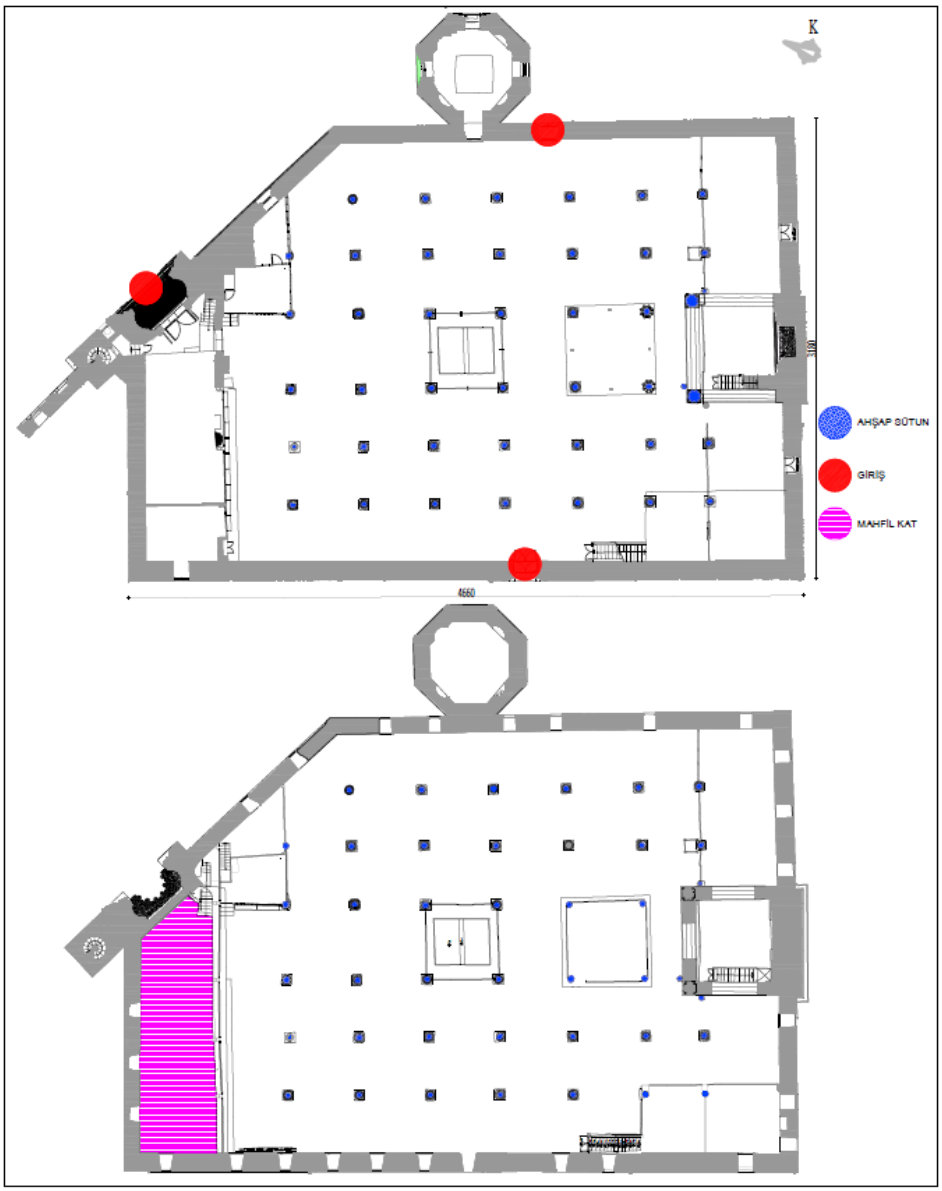

Şekil 8. Beyşehir Eşrefoğlu Camii harim ve mahfil kat planı (Kaynak: Argun Kocadağıstan tarafından yapılan çizimler üzerinden işlenmiştir)

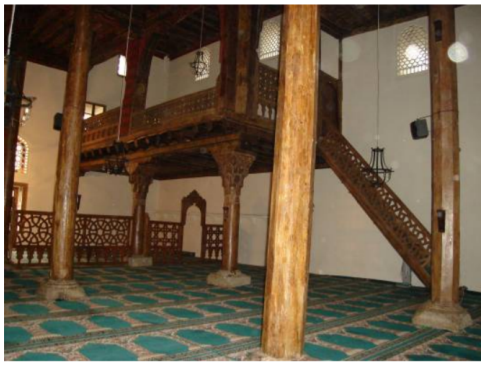

Resim 29. Eşrefoğlu Camii çatısı, aydınlık kemeri ve piramidal külah (Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)

Resim 30. Beyşehir Eşrefoğlu Camii Bey (Sultan) mahfili (Çetinaslan, 2013:70)

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

Beyşehir Eşrefoğlu Camisi'nin minaresi kuzeydoğu yönünde olup tek şerefeli ve oldukça sadedir. Kaidesi kesme taştan olup gövde kısmı tuğla malzeme ile yapılmıştır ve herhangi bir süslemeye rastlanmıştır. Şerefe korkuluğu da yine tuğla malzemeden yapılmıştır.

Beyşehir Eşrefoğlu Camisi'nin ana giriş kapısı kuzeydoğuda, çarpık cephede yer almaktadır (Şekil 39). Dışarı çıkıntı yapan anıtsal nitelikteki bu portalin Selçuklu taş portallerinde olduğu gibi mukarnas dolgulu kavsarası, yan mihrabiyeleri ve süsleme bordürleri bulunmaktadır (Erdemir, 1999:21). Kapıdan geçiş aralığında karşılıklı konulmuş iki mihrabiye yer almaktadır. Portalin basık ve kabartmalı yaprak motifli kemeri ahşap kapıyı süslemektedir. Yapının özgün kapısı, ceviz ağacından geçmeli olarak, kabartma tekniğinde yapılmış ve üç bölümden oluşmaktadır. Bu kapıdan geçince kapalı bir son cemaat mekânı bulunmaktadır. Buradan harime geçmek için yüzeyi mozaik çinilerle kaplı ve sivri kemerli bir geçit bulunmaktadır (Şekil 40). Bu geçitin üstündeki duvar yüzeyinde gene çiniden yapılmış olan bir kitabe bulunmaktadır (Akok, 1976:6). Sivri kemerli olan kapı patlıcan moru ve turkuaz rengi çinilerle süslenmiştir. Yapının batı cephesinde, bey mahfiline geçişi sağlayan iki kanatlı ahşap kapının etrafında iki sıra taş bordür sırası bulunmaktadır. En dıştaki bordür düz olup içerdeki bordüre eşit aralıklarla palmet motifi yerleştirilmiştir. Bu motifin hemen altında mermer bir kitabe bulunmaktadır. Kitabenin altında ise gri ve beyaz taşlardan yapılmış basık bir kemer bulunmaktadır. Yapının doğu cephesinde bulunan diğer giriş kapısı da iki kanatlı olup basık taş kemeri bulunmaktadır.

Yapıda diğer üç camiden farklı olarak ve bu dönem yapılarında kullanımı yaygın olmayan dışlık ve içeride revzen pencere kullanıldığını görüyoruz. Yapının kuzey cephesi sağırdır. Güney cephede demir korkuluklu, dikdörtgen formlu iki pencere, sivri kemerli iki dışlık ve üstte sekiz adet dikdörtgen dışlık bulunmaktadır. Batı cephede bir adet demir korkuluklu dikdörtgen formlu pencere, bunun dışında dikdörtgen formlu dışlık bulunmaktadır (Şekil 41). Yapının doğu cephesinde türbe bulunmakta ve dikdörtgen formlu dışlıklar bulunmaktadır. Giriş cephesinde alt kotta kemer alınlıklı büyük bir pencere ve üstte ikişer adet dikdörtgen formlu, demir korkuluklu pencere bulunmaktadır. Bu yapıların hiçbirisinde ahşap kepenk kullanıldığını görmüyoruz.

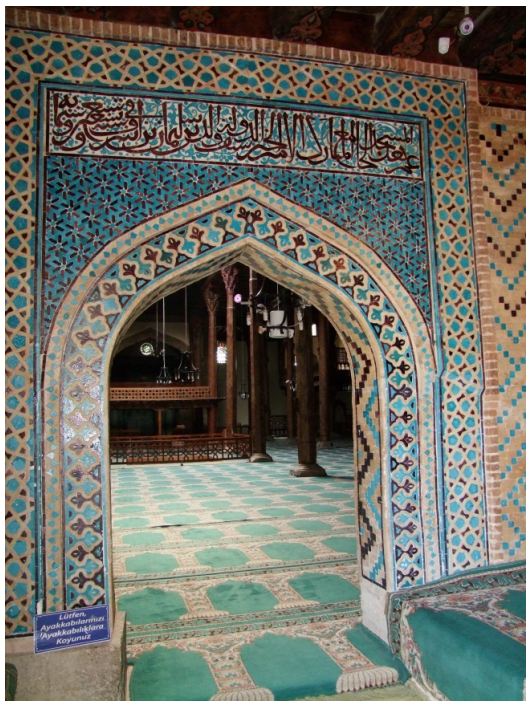

Resim 31. Eşrefoğlu Camii portal girişi (Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)
Resim 32. Eşrefoğlu Camii çinili kapı (Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

Resim 33. Beyşehir Eşrefoğlu Camii güney cephesi (Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)

Beyşehir Eşrefoğlu Camisi'nin dikdörtgen formlu, geometrik, bitkisel yazılı bordürlerle süslenmiş olan mihrabı (Şekil 42) firuze, lacivert ve mor renklerde mozaik çinilerle kaplanmıştır. Dikdörtgen mihrap nişinin kavsarası aşağıdan yukarıya doğru daralan sekiz mukarnas sırası ile doldurulmuş ve öğelerin çoğu birbirinden farklı geometrik süslemelerle bir kısmı da rumi motiflerle bezelidir (Yetkin, 1986:126). Bu mukarnas sırasının hemen iki yanında içleri kollu birer yıldız ve bunun etrafında sıralanan palmet ve rumilerle doldurulmuş birer madalyon yer alır. Mihrapta beş sıra süsleme bordürü bulunmaktadır. Bakırer (1976), Eşrefoğulları gibi küçük bir beyliğin çini sanatındaki başarısı ve uygulamadaki kalitesinin dikkat çekici olduğunu belirtmiştir. Yapının mihrabı üslup bakımından Konya mihraplarına bağlanmaktadır (Yetkin, 1986:126).

Resim 34. Eşrefoğlu Camii mihrabı (Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)

Caminin minberi ceviz ağacından taklit kündekâri tekniğinde yapılmıştır (Şekil 43) (Erdemir, 1999:46). Rumi motiflerle süslü iki düz sövesi olup sövelerin bittiği yerde Bakara suresinin 255. ayeti yer almaktadır. Minberin iki kanatlı ahşap kapısında yan yana üçgenler, beşgenler ve baklava dilimli

Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

motifler yer alır. Kapının yüzeyini yaprak motifleri ve rumiler süslemektedir. Taç kısmı ajur (Öney, 1970:143) tekniğiyle oluşmuştur. Minberin yan aynalıkları sekiz kollu yıldızların dörtlü gruplar halinde sekizgene bağlanarak (Mülayim, 1982:85) oluşturulmuştur. Kakma tekniği, eğri kesim tekniği ve ajur tekniğinin kullanıldığı aynalığın panolarında geometrik motifler, rumiler ve palmatler yer alır. Aynalığın iki yanında yer alan panolar ise kafes tekniğinde yapılmıştır. Minber küçük bir külahla son bulmakta olup külahın sağ ve soluna da iki adet kitabe yerleştirilmiştir.

Resim 35. Eşrefoğlu Camii minberi (Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)

Beyşehir Eşrefoğlu Camisi'nde her detay itinayla süslenmiştir. Eşrefoğlu Camii ve Türbesi'nde süsleme elemanı olarak özellikle çini kullanılmıştır. Son cemaat yeri, harime girişteki geçit ve duvarında, mavi, turkuaz, lacivert ve beyaz renkte sırlı çiniler kullanılmıştır. Mihrap önü maksuresinin kemerler arası üçgenlerinde madalyonlar şeklinde, kubbeye geçiş pandantifleri ve kasnağında geometrik şekilde, yine kesme tekniğinde çini süslemeler görülmektedir (Akok, 1976:11). Mihrap önü kubbesinde sırlı tuğla ve patlıcan moru renginde çinilerin kullanımıyla altı kollu yıldızlar ile baklava ve ok uçları oluşturulmuştur. Bir tuğlanın arasına bir sıra mor çini şerit yerleştirilmiş, tuğla derzleri ise firuze renklerle oluşturulmuştur (Şekil 44).

Harimdeki ahşap sütunlar taş kaidelere oturmakta ve sütun başlıkları da mukarnaslıdır. Ana kirişlerin yüzeyleri, konsolların alt ve yan yüzleri, başlık mukarnaslarının içleri geometrik ve bitkisel motiflerle ve renkli boyalar ile süslenmiştir (Şekil 45). Müezzin mahfilinin tavanındaki çıtalar koyu yeşil ve kırmızı renktedir. Yapıda ayrıca taş malzemede de süsleme öğeleri görülmektedir. Yapının ana portalinde bitkisel süslemenin hâkim olduğu görülmektedir. Palmet ve lotus motifleri ile iki mihrabiye içi nişlerinin çevresini sarmalayan kıvrık dal ve asma yaprağı motifleri görülmektedir (Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi). Beyşehir Eşrefoğlu Camii için hazırlanan katalog çalışması Şekil 46'da görülmektedir.

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

Resim 36. Eşrefoğlu Camii mihrap önü kubbesinden detay (Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)
Resim 37. Sütun başlıklarından detay (Konya Vakıflar Böge Müdürlüğü Arşivi)

YAPININ KİMLİĞİ	ADI	BEYŞEHİR EŞREFOĞLU CAMİİ (4)								
	YERİ	KONYA-BEYŞEHİR								
	TARİHİ	1297-99								
	MÜLK SAHİBİ	VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ								
YAPININ BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ	PLAN & CEPHE	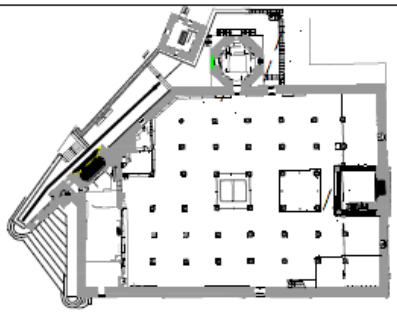			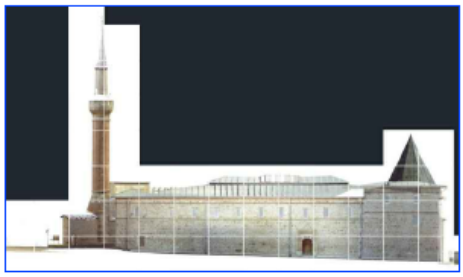					
YAPININ GENEL ÖZELLİKLERİ	YAPIM TEKNİĞİ	KARGİR	AHŞAP HATILLI			GİRİŞ SAYISI	BİR			
			TAŞ YIĞMA	X			İKİ			
		KARKAS					ÜÇ			X
	PLAN TİPİ	BEŞGEN/YAMUK		BAZİLİKAL X		SON CEMAAT	VAR	AÇIK		
		DİKDÖRTGEN	ENİNE					KAPALI		
			BOYUNA				YOK			X
	PLAN BOYUTU	DIŞ ÖLÇÜ		31.80x46.60		MAHFEL KAT	VAR	ÇIKMALI		
	GİRİŞ YÖNÜ	KUZEY		X				ÇIKMASIZ		X
		DOĞU		X			YOK			
		BATI		X		BEY MAHFİLİ	VAR			
	NEF SAYISI	7					YOK			X
						MİNARE	VAR	YERİ	KD	X
									KB	
									GD	
								MALZEME	AHŞAP	
									TAŞ	X kaide
									TUĞLA	X
							YOK			
ÇEVRESİNDEKİ YAPILAR	TÜRBE			X		ÇEVRE İLİŞKİSİ	KÜLLİYE İÇİNDE			X
	ZAVİYE						AVLU İÇİNDE			
	DÜKKAN						YOLDAN GİRİŞ			
	HAN			X						
	HAMAM			X						
YAPININ MEKANSAL ÖZELLİKLERİ	TAŞIYICI ELEMANLAR	YATAY	DÖŞEME (MAHFEL)		AHŞAP	X	MİMARİ ELEMANLAR	DIŞ BİÇİM	KAPI	KEMERLİ	AHŞAP	
					TAŞ					KEMERSİZ (Düz lentolu)	AHŞAP	
			ÖRTÜ DIŞ	KIRMA ÇATI	AHŞAP	X				KEMER ALINLIKLI	AHŞAP	X
				KUBBE	TAŞ-TUĞLA					MUKARNASLI TAÇ KAPI	AHŞAP	X
			ÖRTÜ İÇ	DÜZ TAVAN	AHŞAP	X			PENCERE	KEMERLİ	AHŞAP	
				KUBBE	SIVA+BOYA					KEMERSİZ (Düz lentolu)	AHŞAP	X
		GEÇİŞ ELEMANI			TÜRK ÜÇGENİ					KEMER ALINLIKLI	AHŞAP	
					TROMP				DIŞLIK		BETON	
		ÇATI ÖRTÜ MALZEMESİ			KİREMİT				PARMAKLIK		DEMİR	X geçmeli
					KURŞUN-BAKIR	X		İÇ BİÇİM	KAPI	KEMERLİ	AHŞAP	
		AYDINLIK FENERİ			VAR	X				KEMERSİZ (Düz lentolu)	AHŞAP	X
					YOK				PENCERE	KEMERLİ	AHŞAP	
		MİHRAP ÖNÜ MAKSURESİ			VAR	X				KEMERSİZ (Düz lentolu)	AHŞAP	X
					YOK					KEMER ALINLIKLI	AHŞAP	X
		DÜŞEY	AHŞAP SÜTUN		AHŞAP CİNSİ	SEDİR			İÇLİK		ALÇI	
					SAYISI	41			KEPENK		AHŞAP	
			DUVAR		TAŞ	X			DÖŞEME KAPLAMA		AHŞAP	X
					KERPİÇ						TUĞLA	
					ALMAŞIK							
		SÜTUN BAŞLIĞI			AHŞAP		SÜSLEME ELEMANLARI	ALÇI MİHRAP KÜNDEKARİ MİNBER			X	
					TAŞ							
		SÜTUN KAİDESİ			TAŞ			KALEMİSİ SÜSLEME				
					MERMER			TAŞTA SÜSLEME			X	devşirme taşlar, mukarnas

Şekil 9. Beyşehir Eşrefoğlu Camii için hazırlanmış katalog çalışması örneği

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

SONUÇ

Bu makalede, Anadolu Selçuklu Dönemi ve Beylikler Dönemi'nin 13. yüzyıldaki ahşap direkli cami mimarisinin en görkemli örneklerinden olan Beyşehir Eşrefoğlu Camii, Ankara Arslanhane Camii, Afyon Ulu Camii ve Sivrihisar Ulu Camii incelenmiştir. Bu camiler, sanat tarihi ve mimari özellikleri açısından incelenmiş ve tipolojik özellikleri tespit edilmiştir.

İncelenen camilerde moloz taş ve kesme taşın ana malzeme olarak kullanıldığı ve yığma sistemle inşa edildikleri görülmüştür. Kesme taşın ise genellikle giriş cephelerinde kısıtlı bir kullanımının olduğu tespit edilmiştir. Moloz taş kullanılan cephelerde aralara ahşap hatılların atıldığı görülmüştür. Bu camilerin dördü de günümüzde ahşap kırma çatılı olup üst örtüleri bakır veya kurşun kaplıdır. Ancak; dört caminin de ilk yapıldıkları dönemde toprak damlı oldukları bilinmektedir. Değişik tarihlerde yapılan onarımlar sırasında toprak dam kaldırılarak kırma ahşap çatı yapılmıştır. Beyşehir Eşrefoğlu Camisi'nde aydınlık fenerinin üzeri camla, mihrap önü maksuresi de piramidal külah ile örtülüdür.

Bu yapılarda yığma duvarlar dışında ahşap tavanı ve çatıyı taşıyan ana sistem, harimdeki ahşap direkler olup bu direkler harimi neflere ayırmaktadır. Beyşehir Eşrefoğlu Camisi'nde 41 adet ahşap direk bulunmakta ve bu direkler harimi mihrab duvarına dik yedi nefe ayırmaktadır. Ankara Arslanhane Camisi'nde 24 adet ahşap direk harimi mihrab duvarına dik beş nefe ayırmaktadır. Afyon Ulu Camisi'nde 40 adet ahşap direk harimi mihrab duvarına dik dokuz nefe ayırmaktadır. Sivrihisar Camisi'nde ise 63 adet ahşap direk harimi mihrab duvarına paralel 6 nefe bölmektedir. Ankara Arslanhane Camii ve Beyşehir Eşrefoğlu Camii bazilikal plan, Sivrihisar Ulu Camii ve Afyon Ulu Camii ise kûfe tipi plan şemasına sahiptir. Yapıların üçünde son cemaat mekânı olmayıp sadece Beyşehir Eşrefoğlu Camisi'nde kapalı son cemaat bulunmaktadır.

Ankara Arslanhane Camisi'nde yapının kuzey duvarı boyunca, Sivrihisar Ulu Camisi'nde kuzey ve batı duvarları boyunca, Afyon Ulu Camisi'nde ise kuzey duvarı boyunca devam eden kadınlar mahfili bulunmaktadır. Beyşehir Eşrefoğlu Camisi'nde ise son cemaat mekânının üstünde kadınlar mahfili ve harimde bey (sultan) mahfili bulunmaktadır. Afyon Ulu Camisi'nde de daha önceden bey mahfili bulunduğu, batı cephedeki kapının da bey mahfiline açıldığı düşünülmektedir. Arslanhane Camisi'nin kadınlar mahfilinin de özgün olmadığı ve aslında bey mahfili olduğu düşünülmektedir.

İncelenen camilerin dördünde de minare olduğu, Beyşehir Eşrefoğlu Camii ve Ankara Arslanhane Camisi'nde kuzeydoğu yönünde, Afyon Ulu Camisi'nde kuzeybatı yönünde, Sivrihisar Ulu Camisi'nde ise diğer üç camiden farklı olarak minare güneydoğu yöndedir. Minarelerin kaidesinin kesme taş ile gövdesinin ise tuğla malzeme ile inşa edildiği görülmüştür.

Bu yapıların hepsinde de kuzey, doğu ve batı yönlerden camiye giriş kapısı olduğu ve bu kapılardan birinin ana giriş kapısı özelliği taşıdığı tespit edilmiştir. Beyşehir Eşrefoğlu Camii ve Ankara Arslanhane Camisi'nin giriş portallerinin Selçuklu portalleri tarzında olduğu, ancak anıtsal Selçuklu taç kapılarıyla kıyaslandıklarında ise daha sade oldukları görülmüştür. Moloz taş ve kesme taştan inşa edilen bu yapılarda dış cephenin derzli olduğunu görülmektedir. İncelenen dört cami için de simetrik bir cephe düzeninden söz etmek mümkün değildir. Dönem özellikleri ile uyumlu olarak doğramaların küçük ebatlı olduğu ve genel olarak dikdörtgen formlu oldukları tespit edilmiştir.

Yapılan incelemede süsleme elemanı olarak değerlendirilebilecek öğelerin özellikle mihrap ve minberde toplandığını görüyoruz. Bu yapılarda ayrıca taş elemanlarda mukarnas vb. süsleme öğeleri ile ahşap sütun, kiriş gibi elemanlarda kalem işi bezemeler olduğu görülmüştür. Ayrıca bu yapılarda Roma Dönemi'nden kalan devşirme taşların kullanıldığı da görülmüştür. Afyon Ulu Camii ve Sivrihisar Ulu Camisi'nin mihrabı ise diğer ikisine kıyasla daha sade özelliktedir.

Anadolu Selçuklu Dönemi ve Beylikler Dönemi'nde, farklı kentlerde inşa edilen bu yapıların mimari özellikler açısından benzerlikler gösterdiği, ayrıca hepsi taş malzeme ile inşa edilmiş olmasına rağmen

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

Selçuklu Dönemi'nin görkemli taş işçiliğini göstermedikleri ve daha sade özelliklere sahip oldukları görülmektedir. Dört yapıdan sadece Beyşehir Eşrefoğlu Camisi'nin muhtemelen, Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti Konya'da bulunması sebebiyle diğer incelenen yapılardan farklı olarak daha fazla süsleme öğesine ve mihrap önü maksuresi gibi mimari öğelere sahip olduğunu görüyoruz. Gelecek dönem çalışmaları olarak bu çalışmanın 14. ve 15. yüzyıldaki ahşap yapıları da içine alacak şekilde genişletilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Çalışmada elde edilen veriler Tablo 1'de özetlenmiştir.

KAYNAKÇA

Akok, Mahmut, (1976). "Konya Beyşehirinde Eşrefoğlu Camii ve Türbesi", Türk Etnografya Dergisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, sayı XV, s.5-34.

Altınsapan, Erol. (1988). "Sivrihisarda Türk Mimarisi", Konya Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Arık, Rüçhan. (1973). "Batılılaşma Dönemi Türk Mimarisi Örneklerinden Anadolu'da Üç Ahşap Cami", Ankara, A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayını.

Aslanapa, Oktay. (2007). "Türk Sanatı", İstanbul, Remzi Kitabevi.

Aygen, Mehmet Saadettin. (1973). "Afyonkarahisar Camileri", Ankara, Türkeli Yayınları.

Bakırer, Ömür. (1976). "Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrabları", Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Çetinaslan, Mustafa. (2013). Hünkâr Mahfillerinin Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Osmanlı Dönemi Örnekleri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:29, s.61-74.

Denknalbant, Ayşe, (2012). "Sivrihisar Ulucamii", Türk Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, Cilt 42, İstanbul, s.116-117.

Erdemir, Yaşar. (1999). "Beyşehir Eşrefoğlu Süleyman Bey Câmi ve Külliyesi", Beyşehir, Beyşehir Vakfı Yayınları.

Erken, Sabih. (1983). "Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler I", Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Eskici, B., (2008). "Ankara Mihrabları", Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kaya, Fevzi. (2014). "Afyonkarahisar Ulu Camii", Taşpınar Yerel Tarih ve Kültür Dergisi, sayı 13, s.80-83.

Konyalı, İ. Hakkı. (1978). "Ankara Camileri", Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Konyalı, İ., Hakkı. (1991). "Abideleri ve Kitabeleri ile Beyşehir Tarihi", Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Kuran, Aptullah. (1972). "Anadolu'da Ahşap Sütunlu Selçuklu Mimarisi", Malazgirt Armağanı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.179-186

Kurtbil, Zeynep Hatice. (2012). Afyon Ulu Camii, Türk Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, Cilt 42, İstanbul, s.82-83.

Mülayim, Selçuk. (1982). Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler Selçuklu Cağı, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Oral, M. Zeki, (1962). "Anadolu'da Sanat Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeleri ve Tarihçeleri", Vakıflar Dergisi, Sayı 5, Ankara, s.23-77.

Öney, Gönül, (1970). Anadolu Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri, Sanat Tarihi Yıllığı 1969/1970, İstanbul, s.143.

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

Öney, Gönül. (1971). "Anadolu'da Türk Devri Yapıları", Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Öney, Gönül. (1976). "Türk Çini Sanatı", İstanbul, Yapı ve Kredi Bankası Yayınları.

Öney, Gönül. (1990). Ankara Arslanhane Camii, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Önge, Yılmaz. (1968), "Konya Beyşehirinde Eşrefoğlu Süleyman Bey Hamamı", Vakıflar Dergisi, 7, s.139-144.

Önge, Yılmaz. (1968). "Anadolu Mimari Sanatında Ahşap Stalaktitli Sütun Başlıkları", Önasya Mecmuası, 4(37), s.1-17.

Önge, Yılmaz. (1975). "Selçuklularda ve Beyliklerde Ahşap Tavanlar", Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Önge, Yılmaz. (1997). "Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemi'nde Su Yapıları", Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uysal, A. Osman. (2006). Germiyanoğulları Beyliğinin Mimari Eserleri, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Uysal, Zekiye. (1993). "Afyon Ulu Câmii'nin Ahşap Üzerine Boyalı Nakışları", 3. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu (Afyonkarahisar, 22-24 Ekim 1993), Afyon, s.236-248.

Uysal, Zekiye. (2014). "18. Yüzyıldan Ahşap Direkli İki Cami", Turkish Studies, Volume 9/10, 1107-1123.

Yavuz, Ayşıl, (1987). The Presence of the Sultan's Mahfil in Pre-Ottoman Anatolian Mosques", Ars Turcica I. Atken des VI. Internationalen Kongresses for Türkische Kunst, München, s. 351-361.

Yetkin, Şerare. (1986). "Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişimi", İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Url 1: "Afyon Ulu Camii". http://www.selcuklumirasi.com/architecture-detail/afyon-ulu-camii, (Erişim zamanı; Mayıs, 6, 2020).

Url 2: Kültür Portali, "Sivrihisar Ulu Camii", https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/eskisehir/gezilecekyer/ulu-camii-sivrihisar, (Erişim zamanı; Mayıs, 6, 2020).

Url 3: Kültür Envanteri Atlası, "Sivrihisar Ulu Camii", URL: https://kulturenvanteri.com/yer/sivrihisar-ulu-camii/, (Erişim zamanı; Mayıs, 5, 2020).

Url 4: Sivrihisar Kültür Portali, "Sivrihisar Ulu Camii", https://sivrihisar.com.tr/gezilecek-yerler/ulu-cami-kapilar.htm, (Erişim zamanı; Ekim, 9, 2020).

Url 5: Yeni Şafak Gazetesi, 24 Haziran 2016, "Kırk Direkli Camii: Afyon Ulu Camii", https://www.yenisafak.com/ramazan/kirk-direkli-camii-afyon-ulu-camii-2486742, (Erişim zamanı; Mayıs, 6, 2020).

Url 6: Yeni Şafak Gazetesi, 24 Haziran 2016, "Ahşap Direklerin En Eskisi: Sivrihisar Ulu Camii", https://www.yenisafak.com/ramazan/ahsap-direklerin-en-eskisi-sivrihisar-ulu-camii-2486446, (Erişim zamanı; Mayıs, 6, 2020).

Url 7: Sivrihisar Belediyesi, "Sivrihisar Ulu Camii", https://sivrihisar.bel.tr/wp-content/uploads/2016/11/ulu-cami-mermer-sutunlu-direkler-saat.jpg, (Erişim zamanı; Mayıs, 7, 2020).

Url 8: Sivrihisar Belediyesi, "Sivrihisar Ulu Camii" https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/ulu-cami/, (Erişim zamanı, Kasım, 16, 2020).

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication

EK1. Katalog çalışması sonuçları

YAPI ADI	AFYON ULU CAMİİ	SİVRİHİSAR ULU CAMİİ	ASLANHANE (AHİ ŞERAFETTİN) CAMİİ	BEYŞEHİR EŞREFOĞLU CAMİİ
YAPIM TARİHİ	1272-77	1274-75	1290	1297-99
YAPIM TEKNİĞİ-MALZEME	TAŞ YIĞMA	TAŞ YIĞMA	TAŞ YIĞMA	TAŞ YIĞMA
PLAN TİPİ	BEŞGEN/YAMUK (KUFE)	ENİNE DİKDÖRTGEN (KUFE)	BOYUNA DİKDÖRTGEN (BAZİLİKAL)	BEŞGEN/YAMUK (BAZİLİKAL)
NEF SAYISI	9	6	5	7
GİRİŞ SAYISI- YÖNÜ	3 (KUZEY-DOĞU-BATI)	3 (KUZEY-DOĞU-BATI)	3 (KUZEY-DOĞU-BATI)	3 (KUZEY-DOĞU-BATI)
SON CEMAAT	YOK	YOK	YOK	VAR
MAHFEL KAT	VAR	VAR	VAR	VAR
BEY MAHFİLİ	VAR (ANCAK GÜNÜMÜZDE YOK)	YOK	YOK	VAR
MİNARE YERİ	KUZEY BATI	GÜNEY DOĞU	KUZEY DOĞU	KUZEY DOĞU
MİNARE MALZEMESİ	TAŞ KAİDE/TUĞLA GÖVDE	TAŞ KAİDE/TUĞLA GÖVDE	TAŞ KAİDE/TUĞLA GÖVDE	TAŞ KAİDE/TUĞLA GÖVDE
AHŞAP SÜTUN SAYISI	40	63	24	41
SÜTUN BAŞLIKLARI	AHŞAP	AHŞAP/TAŞ	MERMER	AHŞAP
SÜTUN KAİDESİ	TAŞ	MERMER	TAŞ	TAŞ
ÇATI ÖRTÜ MALZEMESİ	KURŞUN	BAKIR	BAKIR	KURŞUN
AYDINLIK FENERİ	VAR ANCAK KAPATILMIŞ	VAR	YOK	VAR
MİHRAP ÖNÜ MAKSURESİ	YOK	YOK	YOK	VAR
TAÇ KAPI	YOK	YOK	VAR	VAR
KAPI DIŞ FORMU	DÜZ LENTOLU/ KEMERLİ	DÜZ LENTOLU/ KEMERLİ	KEMER ALINLIKLI	KEMER ALINLIKLI KEMERLİ
KAPI İÇ FORMU	DÜZ LENTOLU	DÜZ LENTOLU	DÜZ LENTOLU	DÜZ LENTOLU/ KEMERLİ
PENCERE DIŞ FORMU	DÜZ LENTOLU/KEMER ALINLIKLI/KEMERLİ	DÜZ LENTOLU	DÜZ LENTOLU	DÜZ LENTOLU
PENCERE İÇ FORMU	DÜZ LENTOLU/KEMER ALINLIKLI	DÜZ LENTOLU	DÜZ LENTOLU/KEMER ALINLIKLI	DÜZ LENTOLU
ÇEVRE İLİŞKİSİ	AVLU İÇİNDE	AVLU İÇİNDE	KÜLLİYE İÇİNDE	KÜLLİYE İÇİNDE
SÜSLEME ELEMANLARI	AHŞAP ELEMANLARDA KALEMİŞİ	AHŞAP ELEMANLARDA KALEMİŞİ	ALÇI MİHRAP, TAŞTA SÜSLEME, MİNBER	ÇİNİ MOZAYİK MİHRAP, TAŞTA SÜSLEME, MİNBER

Submit Date: 18.09.2020, Acceptance Date: 18.11.2020, DOI NO: 10.7456/11001100/008

Research Article - This article was checked by iThenticate
Copyright © The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication